

Politik İktisadın İlkeleri

David Ricardo

Çeviren Yahya Sezai Tezel

İçindekiler:

<i>DEĞER ÜSTÜNE</i>	2
<i>RANT ÜSTÜNE</i>	23
<i>DIŞ TİCARET ÜSTÜNE</i>	32
<i>Doğal Fiyat ve Piyasa Fiyatı Üstüne</i>	44
<i>Ücretler Üstüne</i>	47
<i>Kârlar Üstüne</i>	55

DEĞER ÜSTÜNE ¹

KISIM I

Bir malın değeri ya da mübadele edileceği herhangi bir başka malın miktarı [onu üreten] emek için ödenen ücretin azlığına ya da çokluğuna değil, onu üretmek için gerekli olan emeğin nispi miktarına dayanır.

Adam Smith tarafından "değer sözcüğünün iki farklı anlamı olduğu ve [değerin] bazen belirli bir nesnenin faydasını bazen da o nesneye sahip olmanın taşıdığı, diğer malları satın alma gücünü ifade ettiği, [bunlardan] birine kullanımdaki değer diğerine de mübadeledeki değer denebileceği" gözlemlenmiştir. [Adam Smith] devam etmiş [ve demiştir ki], "en büyük kullanımdaki değere sahip olan şeyler çok kere ya çok az mübadele değerine sahiptir ya da [mübadele değerleri] hiç yoktur²; ve bunun aksine mübadeledeki değeri en büyük olan şeyler çok kere ya çok az kullanım değerine sahiptir ya da hiç kullanım değerleri yoktur." Su ve hava bol miktarda faydalıdır; gerçekten de varoluşu[muz] için vazgeçilmezdirler ama ne var ki sırdan koşullar altında [bir mübadele ilişkisi içinde] bunların karşılığında hiç bir şey elde edilemez. Aksine, hava ve su ile karşılaştırıldığında çok az yararlılığı olsa da altın, diğer mallarla [her birinden] çok miktarlarda [olmak üzere], mübadele edilecektir.

Böylece fayda [mübadele edilebilir değer için] gerekli olsa da, mübadele edilebilir değer ölçüsü değildir. Eğer bir mal hiç bir şekilde faydalı değilse, – ya da başka sözcüklerle [ifade edersek istekler ve ihtiyaçlarımızın] doyurulmasına hiç bir şekilde bir katkı yapamıyorsa – ne kadar kıt olursa olsun ya da onu üretmek için ne kadar çok emek gerekirse gereksin o mal mübadele edilebilir değerden yoksun olacaktır.

Faydaya sahip olarak mallar, mübadele edilebilir değerlerini iki kaynaktan elde eder: kıtlıklarından ve onları üretmek için gereken emeğin miktarından.

Değerleri sadece kıtlıkları ile belirlenen bazı mallar vardır. [Ne kadar] emek [kullanırsanız kullanın] böyle malların miktarını arttıramaz[sınız] ve bu nedenle bunların değeri arzlarındaki bir artışla azaltılamaz. Bazı nadide heykeller ve tablolar, kıt kitaplar ve paralar, ancak [dünyada] çok az miktarda olan belirli bir toprak üstünde yetiştirilen [belirli] üzümlerden yapılabilen özel bir kaliteye sahip şaraplar, bunların hepsi bu türden [mallardır]. Bunların değerleri, onları üretmek için ilk başta gerekmiş olan emek miktarından bütünüyle bağımsızdır ve bunlara sahip olmak isteyenlerin zenginliklerindeki ve [tercih] eğilimlerindeki değişmelerle birlikte değişir.

Ne var ki bu mallar, piyasada her gün mübadele edilen mallar bütününe çok küçük bir bölümünü oluşturur. [İnsanların] arzu[larının nesnesi olan] malların kesinlikle en büyük bölümü emekle elde edilir ve eğer bunları elde etmek için gerekli olan emeği tahsis etmeyi göze alırsak; bunlar[ın miktarı] sadece bir ülkede değil fakat bir çok ülkede, neredeyse hiç bir belirlenebilir sınır olmadan arttırılabilir.

Böylece mallardan, malların mübadele edilebilir değerinden ve malların nispi fiyatlarını düzenleyen yasalardan söz ederken, insanın çalışma gücünün kullanılması ile miktarı

¹ *Çev.notu:* David Ricardo "On the Principles of Political Economy and Taxation" (3. Edisyon) 1. Bölüm: (On value).

Bu bölüm, hem iktisat teorisinin tarihinde, "değer teorisi" meselesi ekseninde, kendi içinde bütünlüğü olan bir metindir, hem de Ricardo'nun Principles'ının tamamındaki analitik çatıyı büyük ölçüde özetler. Ricardo'nun Principles'ının tamamının çevirisini kısa bir süre içinde yayımlamayı istiyorum.

² *Çev.notu:* İngilizce'deki noktalama kuralları ile Türkçe'deki noktalama kuralları arasında farklar vardır. Çeviride İngilizce'deki noktalama saklı tutulmuştur.

arttırılabilen ve üretimleri üstünde rekabetin sınırlama olmadan etkili olduğu türden malları kastederiz.

[İnsan] toplumların[ın] erken aşamalarında bu malların mübadele edilebilir değerini ya da bir mal karşılığında öteki maldan ne kadar verileceğini belirleyen kural, aşağı yukarı, sadece her bir mal için harcanan emeğin karşılaştırmalı miktarına dayanır.

Adam Smith demektedir ki; "her şeyin gerçek fiyatı, onu elde etmek isteyen insana her şeyin gerçekten maliyeti, onu elde etmenin [gerektirdiği] zahmet ve sıkıntıdır. Onu elde etmiş olan ve onu elinden çıkartmak isteyen ya da onu bir başka şeyle mübadele etmek isteyen insan açısından her şeyin ifade ettiği değer, o şeye sahip olmanın insana tasarruf ettireceği ve başka insanlara zorlayacağı zahmet ve sıkıntıdır."³ "Emek ilk fiyatı – bütün şeyler için ödenmiş olan özgün satın alma parasıydı." "Hem stokun birikimi hem de arazinin sahiplenilmesinden önce gelen toplumun o erken ve kaba halinde, farklı nesnelere elde etmek için gerekli olan emek miktarlarının arasındaki orantı bu [nesnelere] birbirleri karşılığında mübadele etmek için herhangi bir kuralı ayakta tutabilecek tek ortamsal koşul⁴ gibi görünmektedir. Mesela, eğer avcılar[ın] ulusta, genellikle, bir kunduzu öldürmek bir geyiği öldürmeye göre iki kat [daha çok] emeğe mal oluyorsa, bir kunduz doğal olarak iki geyikle mübadele edilmelidir ya da iki geyik değerinde olmalıdır. Genellikle iki gün ya da iki saat[lik emeğin] ürünü olan [bir şeyin], genellikle bir günlük ya da bir saat[lik bir emeğin] ürünü olan bir şeye göre iki kat değerli olması doğaldır."⁵

İnsanın çalışması ile [miktarı] arttırılamayacak olan [mal]lar dışındaki bütün her şeyin mübadele edilebilir değerinin temelini gerçekten bu olduğuna dair [önerme], politik ekonomide hayati öneme sahip bir doktrindir; çünkü bu bilimde ortaya çıkan birçok yanlış[ın] ortaya çıkması ve bu kadar çok kanaat farklılığı[nın olması], değer kelimesine iliştilen muğlak fikirlerden olduğu kadar başka hiç bir konudan kaynaklanmaz.

Eğer malların içinde gerçekleşmiş olan emeğin miktarı bu [malların] mübadele edilebilir değerini düzenliyorsa, bu emek miktarındaki her artış bu emeğin üstünde uygulanmış olduğu malın değerini mutlaka arttırmalıdır, her azalışın [malın değerini] mutlaka azaltması gibi.

Mübadele edilebilir değerinin özgün kaynağını bu kadar doğru ve tam⁶ bir şekilde tanımlamış olan ve üretimleri üstünde uygulanmış olan emek miktarının fazla ya da daha az olmasıyla orantılı olarak bütün her şeyin daha fazla ya da daha az değerli hale geldiğine [dair] önermeyi tutarlı bir şekilde sağlama bağlayan Adam Smith, bir başka değer ölçme standardı oluşturdu ve şeylerin, bu şeylerin bu standart ölçüden daha fazla ya da daha azı ile mübadele edilmesi ile orantılı olarak, daha çok ya da daha az değeri olmasından söz etti. [Adam Smith] standart bir ölçü olarak bazen tahıldan bazen da emekten söz eder; [ama kastettiği emek] herhangi bir nesnenin üretimi için ona harcanmış olan emeğin miktarı değil, o nesnenin piyasada hükmedebileceği [emeğin miktarıdır]: Sanki bunlar, Adam Smith'e göre, iki eş değerli ifadedir gibi ve sanki bir insanın emeği iki kat daha etkili ve bu nedenle de o malın iki katını üretebilir hale geldiğinde, [o insan o emekle] zorunlu olarak o mal karşılığında daha önce [aldığı] şeyin miktarının iki katını alabilecektir.

Eğer bu gerçekten doğru olsaydı, eğer emekçinin ödülü her zaman ürettiği ile orantılı olsaydı, bir mal üstünde harcanmış olan emeğin miktarı ve o malın satın alacağı emeğin miktarı eşit olurdu ve bunların ikisinden biri, diğer şeylerdeki değişmelerin doğru ve tam

³ *Çev.notu:* Burada kastedilen başka insanların o şeyi elde etmek için katlanmaya razı oldukları zahmet ve sıkıntıdır.

⁴ *Çev.notu:* Ortamsal koşul: Circumstance.

⁵ Kitap 1. Bölüm 5.

⁶ *Çev.notu:* Doğru ve tam: Accurate

ölçüsü olabilirdi: Ama bunlar eşit değildir; birincisi, bir çok koşul altında, diğer şeylerdeki değişimleri doğru bir şekilde işaret eden değişmez bir standarttır, ikincisi [ise] onunla karşılaştırılan malların maruz kaldığı kadar çok dalgalanmanın öznesi olur. Adam Smith altın ve gümüş gibi değişebilir bir varlığın başka şeylerin değişen değerini belirleme açısından yetersizliğini, çok muktedir bir şekilde gösterdikten sonra, kendisi, [dikkatini] tahılın ya da emeğin üstünde yoğunlaş[tır]arak, [altın ve gümüşten] daha az değişken olmayan bir taşıyıcı⁷ varlığı seçti.

Altın ve gümüş kuşkusuz ki yeni ve daha [altın ve gümüş] zengin madenlerin keşfedilmesinden kaynaklanan dalgalanmalara maruzdur, ama bu türden keşifler seyrek ve bunların etkileri güçlü de olsa karşılaştırmalı olarak kısa süren dönemlerle sınırlıdır. [Altın ve gümüş], madenlerin işletildiği makineler ve madencilik becerisindeki iyileştirmelerden kaynaklanan dalgalanmaya da maruzdur. Bu türden iyileştirmelerin sonucu olarak, aynı miktarda emek ile daha büyük miktarda maden elde edilebilir. [Altın ve gümüş], madenleri, birbiri ardına gelen dönemler boyunca dünyaya ürün verdikten sonra, üretimlerinin azalmasından kaynaklanan dalgalanmadan da etkilenir. Tahıl bu dalgalanma kaynaklarının hangisinden muaftır ki? Tahılın değeri, bir yanda, başka ülkelerde ekime açılacak ve ithalatın serbest olduğu her piyasada tahılın değerini etkileyecek olan yeni verimli arazi alanlarının keşfedilmesinden olduğu kadar, tarımdaki iyileştirmelerden, çiftçilikte kullanılan geliştirilmiş makineler ve gereçlerden ötürü değişmez mi? Öte yanda, tahıl, ithalat üstündeki yasaklardan, artan nüfus ve servetten ve daha düşük [kaliteli] arazilerin ekilmesinin gerektirdiği ilave emek miktarından ötürü tarım ürünlerindeki ek arz artışlarını elde etmenin daha büyük güçlüğünden kaynaklanan değer artışlarına maruz kalmaz mı? Emeğin değeri, sadece, bütün diğer her şeyin de [etkilendiği] gibi, toplumun yaşama koşullarındaki her değişimle tek biçimli bir şekilde değişen, arz ve talep arasındaki nispetten değil, ama aynı zamanda emeğin elde ettiği ücretlerin üstünde harcandığı gıdanın ve diğer zorunlu ihtiyaç maddelerinin değişen fiyatından da eşit şekilde etkilenmez mi?

Aynı ülkede, belirli bir zamanda, belirli bir miktarda gıda ve zorunlu ihtiyaç maddeleri miktarını üretmek için bir başka ve uzaktaki zamanda gerekli olan emek [miktarının] iki katına ihtiyaç [duyuluyor] olabilir; ama buna rağmen [böyle bir durumda] emekçinin ödülünün çok az azalmış olması mümkündür. Eğer başlangıçtaki dönemde emekçinin ücreti belirli bir miktarda gıda ve zorunlu ihtiyaç maddeleri ise, bu miktar azaltılacak olsaydı emekçi geçimini muhtemelen sürdüremezdi. Gıda ve zorunlu ihtiyaç maddelerinin değeri, eğer mübadele karşılığında onlar için ödenecek olan emek miktarı ile ölçülecek olsaydı aşağı yukarı hiç artmamış olacağı halde, eğer onların üretimleri için gerekli olan emeğin miktarı ile hesaplanmış olsaydı bu durumda yüzde yüz yükselmiş olurdu.

Aynı şey iki ya da daha çok sayıda ülke hakkında da söylenebilir. Amerika ve Polonya'da ekime sokulan son arazi birimi üstünde, herhangi bir veri sayıdaki insanın bir yıllık emeği İngiltere'de aynı koşullardaki [bir] arazi birimi üstünde [üretebileceğinden] daha fazla tahıl üretecektir⁸. Şimdi, bu üç ülkede bütün diğer zorunlu ihtiyaç maddelerinin eşit ölçüde ucuz olduğunu varsayarsak, emekçiye ücret olarak verilen tahıl miktarının her bir ülkede üretimin kolaylık derecesiyle orantılı olacağı sonucuna varmak büyük bir hata olmaz mı?

Eğer emekçinin ayakkabıları ve elbisesi, makinelerdeki iyileştirmeler sayesinde, üretimleri için şu anda gerekli olan emeğin dörtte biri ile üretilebilse, bunların değeri muhtemelen yüzde 75 düşecektir; ama emekçinin böylece, kalıcı bir şekilde, bir [elbise] yerine dört elbise, [bir

⁷ *Çev.notu:* Taşıyan varlık: Medium

⁸ *Çev.notu:* Ricardo burada, içinde bulunduğu dünya hakkındaki izlenim ve kanaatlerinden hareket ederek, olgusal bir varsayım yapıyor ve İngiltere'de Polonya ve Amerika'dakine göre daha az verimli arazinin tarımsal üretime sokmuş olduğunu söylüyor.

çift ayakkabı yerine] dört çift ayakkabı tüketme imkanı elde etmesi mümkün değildir, muhtemeldir ki, [emekçinin] ücretleri fazla vakit geçmeden [emekçilerin arasındaki] rekabetin etkileri, ve [ücretlerin artmış olmasının] nüfus [artışını] uyarması nedeniyle, zorunlu ihtiyaç maddelerinin yeni değerine uyacaktır. Eğer bu iyileştirmeler emekçinin tükettiği nesnelere hepsine yayılsaydı, bu malların mübadele edilebilir değeri, üretimlerinde bu türden iyileşmelerin ortaya çıkmadığı herhangi bir başka malla karşılaştırıldığında çok önemli bir düşüşe maruz kalmış olsa da ve [emekçilerin tükettiği] bu mallar [eskiye göre] çok azalmış bir emek miktarının ürünü haline gelmiş olsa da, bir kaç yıl sonunda, emekçinin refahının⁹ miktarının ya hiç artmadığını ya da sadece çok az arttığını görürdük.

Bu durumda, Adam Smith ile birlikte, "emek mallardan bazen daha çok bazen de daha az miktarda satın alabileceği için, değişen bu malların değeridir, yoksa onları satın alan emeğin değeri değildir", ve bu nedenle "*sadece emek, kendi değeri hiç bir zaman değişmediği* [için], tek başına bütün zamanlar ve bütün yerlerde, bütün malların değerinin hesaplanabilmesi[ni] ve karşılaştırılmasını [sağlayan] nihai ve gerçek ölçüttür" demek doğru olamaz; – fakat Adam Smith'in [başka bir yerde] daha önce söylediği gibi, "farklı nesnelere elde etmek için gerekli olan emek miktarları arasındaki orantı, bunları birbirleri karşılığında değiştirmek için herhangi bir kural sağlayabilen tek koşul gibi görünmektedir", ya da başka bir ifade ile, malların bugünkü ve geçmişteki nispi değerlerini belirleyen, emekçiye emeği karşılığı verilen malların nispi miktarları değil, emeğin üreteceği malların nispi miktarları olduğunu söylemek doğrudur.

İki malın nispi değeri değişir ve [biz bu] değişimin gerçekten bunlardan hangisinde meydana geldiğini bilmek isteriz. Bunlardan birinin şu andaki değerini ayakkabılar, çoraplar, şapkalar, demir, şeker ve bütün diğer mallara karşılaştırsak, bu malın bütün bu diğer mallardan eskiden [elde edilen miktarlarla] tam tamına aynı miktarlar karşılığında mübadele edildiğini görürüz. [Nispi fiyatında değişme olan mallardan] ötekisini bu diğer mallarla karşılaştırdığımızda, bu ikinci malın değerinin bu diğer mallara göre değiştiğini görürüz: Böyle bir durumda değişimin bu malı karşılaştırdığımız mallar[ın değerinde] değil, bu malın değerinde olduğunu yüksek bir olasılıkla çıkarabiliriz. Bu diğer çeşitli malların üretimleriyle bağlantılı koşulları daha da özel bir şekilde incelediğimizde ayakkabılar, çoraplar, şapkalar, demir, şeker vs. nin üretimi için, [eskisiyle] tam tamına aynı miktarda emek ve sermaye gerektiğini görür, ama nispi değeri değişmiş olan bu tek malı üretmek için eskisi kadar emek ve sermaye gerekmediğini görürsek çıkarsamamızdaki olasılık kesinliğe dönüşür ve değişimin söz konusu tek malda olduğundan emin hale geliriz: Bu taktirde bu malın [değerinin] değişmesinin sebebini de bulmuş oluruz.

Eğer bir ons altının, [eskiye göre], yukarıda sıralanan bütün bu diğer malların her birinden daha az miktar karşılığında mübadele edildiğini ve eğer üstelik yeni ve daha üretken bir madenin bulunması ya da büyük kolaylık sağlayan makinelerin kullanılmasıyla veri bir miktarda altının daha az miktarda emekle elde edilebildiğini bulmuşsam, altının değerinde diğer mallara göre [meydana gelmiş olan] değişimin sebebini, bunun üretilmesinin daha kolay hale gelmesi ya da onu elde etmek için daha az miktarda emek gereksinilmesi olduğunu söylemekte haklı olmam gerekir. Benzer bir şekilde eğer emeğin değeri diğer şeylere göre önemli ölçüde düşmüşse, ve eğer bu düşüşün tahıl ve emekçinin tükettiği diğer zorunlu ihtiyaç maddelerinin daha kolay üretilmesinin teşvik ettiği bir bol arzın sonucu olduğunu bulmuşsam, tahıl ve zorunlu ihtiyaç maddelerinin değerinin, bunları üretmek için daha az emek gerekmesi sonucunda düştüğünü ve emekçinin geçinmesini sağlamadaki bu kolaylaşmayı emeğin değerinde bir azalmanın izlediğini söylemem, sanırım ki doğru olacaktır. Ama Adam Smith

⁹ *Çev.notu:* Ricardo burada belirli miktarda mala atıfta bulunarak, "possesing . . . enjoyments" demektedir ki, ben "enjoyments" ifadesini "refah" ifadesi karşılığını yeğledim.

ve Bay Malthus, [demektedir ki:] hayır, altın örneğinde, altının değişmesine, değerinin düşmesi demektedir; çünkü o durumda, tahıl ve emek değişmemişti; ve eskiden olduğuna göre, altın bütün diğer şeyler yanında [tahıl ve emekten], daha az miktarda [tahıl ve emeğe] hükmedebileceği için bütün diğer şeylerin durağan halde kaldığını ve sadece altının değiştiğini söylemek doğrudur; ama değerın standart ölçüsü olarak seçtiğimiz şeyler olan tahıl ve emeğin değeri, bunların maruz kaldığını kabul ettiğimiz bütün değişmeler nedeniyle düştüğünde, bunların değerinin düştüğünü söylemek fevkalade yakışsız olacaktır; doğru ifade tahılın ve emeğin durağan kaldığı ve bütün diğer şeylerin değerinin yükseldiğini söylemek olacaktır.

Şimdi benim itiraz ettiğim işte bu anlatım dilidir. Altın örneğinde olduğu gibi, tahıl ile diğer şeyler arasındaki değişiminin sebebinin, tahılı üretmek için daha az emek gerekmesi olduğu sonucunu kesinlikle bulurum ve bu nedenle tamamı ile haklı bir akıl yürütme ile, tahıl ve emekte meydana gelen değişmeye, bunların karşılaştırıldığı şeylerin değerinde bir artış değil, tahılın ve emeğin değerinde bir düşüş demek zorundayım. Bir emekçiyi bir hafta için işe almak zorundayım ve ona on yerine sekiz şilin ödersen, paranın değerinde hiç bir değişme meydana gelmemişken, emekçi sekiz şiliniyle, muhtemelen, daha önce on şilinle aldığından daha fazla gıda ve zorunlu ihtiyaç maddesi elde edebilir; ama bu Adam Smith'in ve daha yakın bir tarihte Bay Malthus'un söylediğinin aksine, ücretinin gerçek değerindeki bir artıştan ötürü değil, ücretinin harcandığı şeylerin değerindeki bir düşüşten kaynaklanır ki, bu iki mesele tamamen seçiktir; ama buna ücretlerin gerçek değerinde bir düşüş dediğim için bana bilimin hakiki ilkeleriyle bağdaşmayan yeni ve sıra dışı bir dil benimsiyorsun denilmektedir. Bana, sıradışı ve gerçekten de tutarsız olan dil, karşıtlarımın kullandığı dildir gibi gelmektedir.

Tahılın fiyatı çeyrek kile başına 80 şilinken, bir emekçiye bir haftalık çalışma karşılığında bir kile tahıl ödenmektedir ve tahılın fiyatı 40 şiline düştüğünde 1¼ kile ödenmektedir. Gene diyelim ki [emekçi], haftada, bir kile tahılın yarısını ailesi içinde tüketmekte ve geri kalanını yakıt, sabun, mum, çay, şeker, tuz, vs. gibi diğer şeylerle değişmektedir; eğer bu iki durumdan birinde, elinde kalacak olan bir kilenin dörtte üçü, yukarıda sözü edilen mallardan daha önce bir kilenin yarısı ile alınabilen miktarlar kadar elde edemiyorsa, ki ikinci durumda elde edemeyecektir, emeğin değeri yükselmiş midir yoksa düşmüş müdür? Adam Smith yükselmiştir demek zorundadır çünkü ölçütü tahıldır ve emekçi bir haftalık emeği karşılığında daha çok tahıl almaktadır. Ama aynı Adam Smith "şeylerin değeri o nesneye sahip olmanın taşıdığı satın alma gücü olduğu için" ve emek [şimdi] bu türden diğer malları satın almak için daha az güce sahip olduğu için düşmüştür demek zorundadır.

KISIM II

Farklı nitelikleri olan emek farklı ödüllendirilir. Bu malların nispi değerlerinin farklı olmasının bir sebebi değildir.

Ne var ki, bütün değerın temeli [olarak] emekten ve malların nispi değerini aşağı yukarı tek belirleyen emeğin nispi miktarı olduğundan söz ederken, emeğin farklı nitelikleri ve [bir istihdam alanındaki] saatlik ya da bir günlük emeği bir başka alandaki [bir saatlik ya da bir günlük] bir emekle karşılaştırmanın zorluğuna ilgi duymadığım sanılmasın. Farklı nitelikteki emeklere biçilen değer, piyasada, kısa bir süre sonra, günlük hayatın bütün amaçları için yeterli [sayılabilecek bir] kesinlikle belirlenir¹⁰ ve [bu değer], büyük ölçüde, emekçinin karşılaştırmalı hüneri ve uygulanan emeğin [karşılaştırmalı] yoğunluğuna bağlıdır. [Farklı nitelikteki emeklerin birbirlerine göre değerlendirilmesinden oluşan] sıralama bir kere ortaya çıktıktan sonra, çok az değişmeye maruz kalır. Eğer çalışmakta olan bir kuyumcunun bir

¹⁰ *Çev.notu:* Belirlenir "adjusted" karşılığı olarak kullanılmıştır.

günlük emeği, sıradan bir işçinin bir günlük emeğinden daha değerli ise, [bu iki emek arasındaki nispet] çok önceleri ayarlanmış ve [her iki emeğin nispi değeri de, farklı emeklerin] değerlerinin [nispeti olarak] sıralandığı dizide yerlerine yerleştirilmiştir¹¹.

Bu nedenle aynı malın farklı zaman dilimlerindeki değerinin karşılaştırılmasında bu belirli mal için gereken emeğin karşılaştırmalı hünerliliğini ve yoğunluğunu hesaba katmak, [bu hünerlilik ve yoğunluk] zaman dilimlerinin hepsinde eşit şekilde etkili olduğu için, nadiren gerekli olur. Bir zaman diliminde belirli bir şekilde betimlenmiş olan emek başka bir zaman diliminde aynı şekilde betimlenmiş olan emekle karşılaştırılır; eğer [farklı zaman dilimlerinden birinde, ötekisine göre, söz konusu malı üretmek için gerekli olan emek miktarına], bir onda bir, bir beşte bir, ya da bir dördte bir [emek birimi] eklenmiş ya da [bu miktardan] çıkartılmış ise, [söz konusu malın nispi değeri üstünde], sebeple orantılı olan bir etki ortaya çıkacaktır.

Eğer şimdi, bir parça [yünlü] kumaş iki parça keten kumaş değerinde olursa ve eğer bundan on yıl sonra bir parça yünlü kumaşın sıradan değeri dört parça keten kumaş haline gelirse, güvenli bir şekilde, ya yünlü kumaşı üretmek için daha çok emek ya da keten kumaşı üretmek için daha az emek [gerekir hale geldiği] ya da her iki etkinin birlikte ortaya çıktığı sonucuna varabiliriz.

Okuyucunun ilgisini çekmek istediğim soruşturma, malların mutlak değerinde değil, nispi değerindeki farklılaşmaların etkisiyle ilişkili olduğu için, farklı insan emeği türlerine biçilen değerlerin karşılaştırmalı derecesini incelemek fazla yararlı olmayacaktır. Fazla yanlış yapma ihtimali olmadan, başlangıçta, insan emeğinin bu farklı türleri arasında ki eşitsizlikler ne olursa olsun, bir el becerisini elde etmenin bir başka el becerisini elde etmeye göre gerektirdiği hüner ve zaman ne olursa olsun [bunların] bir kuşaktan ötekine fazla değişmeden sürdüğü ya da en azından, bir yıldan ötekine bunlardaki değişimin çok önemsiz kaldığı ve bu nedenle, kısa dönemler için malların nispi değeri üstünde anlamlı bir etki yapamayacağı sonucuna varabiliriz.

“Emek ve stokun değişik kullanımlarında, hem ücretin hem de kârın değişik düzeyleri arasındaki oran, daha önce görülüşü gibi, toplumun zenginliğinden ya da yoksulluğundan; ilerleyen, duraklayan ya da gerileyen durumlarından çok etkileniyor gibi görünmemektedir. Toplumun refahındaki bu türden devrimler, her ne kadar hem ücretin hem de kârın genel düzeyini etkilese de, sonunda bütün değişik istihdam [alanlarında] bunları eşit bir şekilde etkileyecektir. Bu sebeple, aralarındaki nispet aynı kalmak zorundadır ve [bu nispet], en azından önemli bir süre için, bu türden herhangi bir devrimle değiştirilemez.”¹²

¹¹ Fakat, emek her ne kadar bütün malların mübadele edilebilir değerinin gerçek ölçüsü olsa da, bu malların değeri çoğunlukla emek cinsinden hesaplanamaz. Genelde farklı nitelikteki iki emek [türü] arasındaki nispeti belirlemek zordur. İki farklı iş türüne harcanan süre, her zaman, tek başına bu nispeti belirlemeyecektir. Katlanılan zorluğun ve gösterilen becerinin farklı derecelerinin de benzer bir şekilde hesaba katılması gerekir. Bir saatlik zor bir işte, iki saatlik kolay bir işe göre; ya da , öğrenilmesi on yıl alan [bir beceriyi taşıyan emeğin] bir saat [süreyle] bir mala uygula[n]ma[sı durumun]da, sıradan ve kolay [öğrenilebilir bir beceri gerektiren] bir istihdam [alanın]daki bir aylık bir çalışmaya göre daha fazla emek [söz konusu] olabilir. Fakat ne [katlanılan] zorluğun ne de [gösterile] becerinin kesin bir ölçüsünü bulmak kolay değildir. Gerçekte, farklı türdeki emeklerin farklı ürünlerini bir birleri ile mübadele ederken, yagın bir şekilde, her ikisi de bir ölçüde dikkate alınmaktadır. Ne var ki, [bu iki ürüne harcanan iki ayrı türden emeğin nispeti] kesin bir ölçü tarafından değil, fakat, [kendisi] tam [bir ölçü] olmasa da, günlük yaşantıyı sürdürmek için yeterli olan, o kaba eşitliğe göre, piyasada [gerçeğe] pazarlık ve çekişme ile ayarlanmaktadır. – [Adam Smith.] *Ulusların zenginliği, kitap 1. bölüm 10.*

¹² Ulusların Zenginliği, kitap 1. Bölüm 10.

KISIM III

Sadece, mallara doğrudan doğruya uygulanan emek bu malların değerini etkilemez, [bu malları üreten] emeğe yardım eden gereçler, aletler ve binaların üstünde harcanmış olan emek de [üretilen bu malların değerini etkiler.]

Adam Smith'in sözünü ettiği o erken [kültürel ortam durumunda] dahi, avcının avını öldürmesini mümkün kılmak için, kendi yapıp biriktirdiği şeylerden oluşsa da muhtemelen bir miktar sermaye gerekli olacaktır. Bir miktar silah olmadan ne kunduz ne de geyik avlanabilir ve bundan ötürüdür ki bu hayvanların değeri sadece bunları avlamanın [doğrudan gerektirdiği] zaman ve emekle değil fakat aynı zamanda avlanmasında avcıya yardımcı olan sermayeyi, silahı sağlamak için gereken zaman ve emekle de düzenlenir.

Varsayalım ki kunduzu öldürmek için gerekli olan silah, geyiğin [yanına yaklaşmaya] göre kunduzun yanına yaklaşmanın çok daha güç olmasından ve sonuç olarak [kullanılacak silahın] hedefe çok daha isabetle ulaşması gereken [bir silah olmasından] ötürü, çok daha fazla emekle imal edilmiş olsun; bir kunduzun doğal olarak iki geyikten daha fazla edebil[mesi], [işte] tam bu nedenden, yani genel olarak kunduzun öldürülmesinin daha fazla emek gerektirmesinden ötürüdür. Ya da varsayalım ki, her [iki hayvanı öldürmekte kullanılan] silah için aynı miktarda emek gerekmiş olsun, ama bu silahların dayanıklılık süreleri farklı olsun; daha dayanıklı olan aracın değerinin sadece küçük bir kısmı [bunu kullanarak üretilen mala] aktarılacaktır, [buna karşılık] daha az dayanıklı aracın değerinin çok daha büyük bir kısmı, üretimine katkıda bulunduğu malın [değeri] içinde vücut bulacaktır. Kunduzları ve geyikleri öldürmek için gerekli olan araçların hepsi insanların [belirli] bir sınıfına ait olabilir ve [bu hayvanların avlanmasında] istihdam edilen emeğin [hepsini] bir başka sınıf sağlayabilir; [ama] gene de bu hayvanların karşılaştırmalı, fiyatları hem sermayenin oluşturulması hem de hayvanların avlanması üstünde uygulanan fiili emekle orantılı olacaktır. Emekle karşılaştırıldığında sermayenin farklı bolluk ya da kıtlık koşullarında, insanın geçinmesi için gerekli gıda ve zorunlu ihtiyaç maddelerinin farklı bolluk ya da kıtlık koşullarında, [bazen] bir istihdam alanı [bazen de] bir başka istihdam alanı için eşit değerde sermaye sağlayanlar, elde edilen ürünün yarısını, bir çeyreğini, ya da sekizde birini alabilecekler, geride kalan [ise] emeği sağlayanlara ücret olarak ödenebilecektir; ama bu paylaşma bu malların nispî değerini etkileyemez; çünkü, sermayenin elde ettiği [kârlar] ister daha çok ister daha az olsun, isterse % 50, %20 ya da %10 oranında olsun, ya da emeğin elde ettiği ücret ister yüksek ister düşük olsun, bu kâolar ve ücretler her iki istihdam alanında da eşit bir şekilde etkili olacaktır.

Eğer toplumdaki uğraşı [çeşidinin] genişlediğini, bazılarının balıkçılık için gereken kayıkları ve malzemeleri, bazılarının tarımda kullanılan tohumları ve kaba makineleri sağladığını varsaysak bile, üretilen malların mübadele edilebilir değerinin onların üretimi üstüne uygulanan emekle orantılı olacağına; sadece hemen üretilmeleri için [doğrudan gereken] değil, fakat aynı zamanda, [onları] kullanan belirli bir emeğe etkililik sağlamak için gereken bütün o araçlar ve makineler üstünde uygulanan emekle de orantılı olacağına dair aynı ilke geçerliliğini koruyacaktır.

Daha büyük gelişmelerin gerçekleştirildiği ve içinde sanatların ve ticaretin canlı bir şekilde gelişebildiği bir toplumun durumuna baktığımızda, malların değerinin bu ilkeyle uyumlu olarak değiştiğini görürüz: Mesela, çorabın mübadele edilebilir değerini hesaplarken, bunun başka şeylere göre değerinin çorabı üretmek ve piyasaya getirmek için gerekli olan emeğin toplam miktarına bağlı olduğunu görürüz. İlk önce üstünde pamuğun üretildiği araziye işlemek için gerekli olan emek; ikinci olarak pamuğu çorapların imal edileceği ülkeye aktarmak için gerekli olan emek, ki bu [pamuğun] taşındığı geminin yapımına yansımış olan emeğin bir kısmını içerir ve malların taşınmasının [maliyeti olarak] tahakkuk ettirilir; üçüncü olarak [pamuk ipliğini] eğiren ve bükenin ve dokumacının emeği; dördüncü olarak, onların

yardımla yapılmış olan binaları ve makineleri ortaya çıkartan ustabaşların, demirciler ve marangozların emeğinin bir kısmı; perakende ticaret yapanın emeği ve burada tek tek sayılması gerekmeyen bir çok başka [insanın] emeğinin [tamamı ya da bir kısmı] söz konusudur. Bu çeşitli türdeki emeklerin hepsinin bir arada toplamı, bu çorapların karşılığında mübadele edileceği diğer şeylerin miktarını belirler ki, benzer bir şekilde ele alındığında, bu diğer şeylerin üstünde harcanmış olan çeşitli emek miktarları da, çorap karşılığında bunlardan ne kadarının verileceğini belirler.

Bunun mübadele edilebilir değerın gerçek temeli olduğu konusunda kendimizi ikna etmek için, imal edilmiş çorapların başka şeylerle mübadele edilmek üzere piyasaya getirilmesine kadar, ham pamuğun mutlaka içinden geçmesi gereken çeşitli süreçlerden herhangi birinde uygulanan emeği azaltan bir iyileştirme yapıldığını varsayalım ve bu [gelişmeyi] izleyecek sonuçları gözlemleyelim. Ham pamuğu üretmek için daha az sayıda insan gerekiyor olsaydı, ya da bu malı deniz üstünde taşımak için daha az sayıda gemici, ya da bu malların içinde taşındığı gemiyi inşa etmek için daha az sayıda gemi yapımcısı gerekseydi; binaları ve makineleri ortaya çıkartmak için daha az sayıda insan istihdam edilseydi, ya da bu binalar ve makineler yapıldıktan sonra daha etkili hale getirilselerdi, çorapların değeri, kaçınılmaz bir şekilde düşerdi; ve sonuç olarak çoraplar diğer şeylerden daha azına hükmederdi. Üretimi için daha az emek miktarı gerektiğinden çorabın değeri düşerdi ve bu nedenle çorap, [üretimlerinde] bu türden emek tasarruf eden gelişmelerin gerçekleşmediği mallardan daha az miktarlar karşılığında mübadele edilirdi.

[Bir malı üretmek için gerekli olan] emeğin kullanılmasındaki bu tasarruf, ister malın kendinin imal edilmesi için gerekli olan emekte olsun, isterse bu malın yardımla üretildiği sermayenin oluşturulması için gerekli olan emekte olsun, hiç bir zaman [bu emeklerle üretilen] bir malın nispi değerini azaltmazlık etmez. İster, daha az sayıda boyacı, iplik eğiricisi ve dokuyucu [gibi] malların imalatıyla doğrudan ilişkili olan kişi gereksin, ya da, isterse daha az [sayıda] gemici, taşıyıcı, ustabaşı ve demirci [gibi, malın üretimiyle] daha dolaylı olarak ilişkili kişi daha az gereksin, her iki halde de çorabın fiyatı düşecektir. Bir durumda, emek tasarrufunun tamamı çorapların üstüne yansiyacaktır, çünkü emeğin bu kısmı tamamıyla çorap [üretimiyle] sınırlıdır; öteki durumda [emek tasarrufunun] sadece bir kısmı çoraplara yansiyacaktır; geri kalanı [ise] binaların, makinelerin ve taşıma araçlarının üretimine hizmet ettiği diğer malları etkileyecektir.

Diyelim ki, [insan] toplumunun erken aşamalarında, avcının yayları ve okları, balıkçının kayığı ve gereçleriyle, [avcının kullandıkları da balıkçının kullandıkları da] aynı emek miktarının ürünü olduğu için eşit değerdedir ve eşit dayanıklılıktadır. Bu koşullar altında, avcının bir günlük emeğinin ürünü olan geyiğin değeri, tam tamına, balıkçının bir günlük emeğinin ürünü olan balığın değeri ile eşit olacaktır. Balıkla av etinin nispi değeri, bütünüyle, her birinin içinde vücut bulan emeğin miktarı ile düzenlenecektir; üretilen miktar ne olursa olsun, ya da genel ücretler ya da kârlar ne kadar düşük olursa olsun. Eğer, mesela, balıkçının kayığı ve gereçlerinin değeri 100 paundsa¹³ ve bunların on yıl dayanacağı hesaplanmışsa; [balıkçı] yıllık emek maliyeti 100 paund olan on insanı istihdam etmiş ve bu on insan bir günde emekleriyle yirmi somon balığı elde etmişlerse; eğer avcının kullandığı silahların değeri de 100 paundsa ve on yıl dayanacakları hesaplanmışsa ve avcı da yıllık emek maliyeti 100 paund olan on insan istihdam etmişse ve bu on insan bir günde on geyik avlamışlarsa, bu takdirde ürünün tamamından bu ürünü elde eden insanlara tahsis edilen kısım ister büyük ister küçük olsun, bir geyiğin doğal fiyatı iki somon balığı olacaktır. Ücretler için ödenebilecek olan kısım, kârların ne olacağı sorusunda hayati önem taşır, çünkü hemen görülebileceği gibi,

¹³ *Çev.notu:* Ses olarak "paund" diye okunan İngiliz para biriminin, Türkçe'de yerleşik bir yazılış biçimi olmadığından İngilizce'deki yazılış biçimi kullanılmıştır.

kârlar, tam tamına, ücretlerin düşük ya da yüksek olmasıyla orantılı olarak, düşük ya da yüksek olacaktır; ama her iki istihdam alanında da ücretler aynı zamanda yüksek veya düşük olacağı için ürünün ne kadarının ücret olarak ödeneceği, hiç bir şekilde, balık ve av etinin nispi değerini etkileyemeyecektir. Eğer avcı, balıkçıyı, av eti karşılığında ona daha çok balık vermeye ikna etmek için, [avın] yüksek bir kısmını [istihdam ettiği insanlara] ödediğini bir şikayet gibi öne sürerse, balıkçı da ona, [kendinin de] aynı nedenden aynı şekilde etkilediğini söyleyecektir; bu nedenle ücretler ve kârlardaki bütün farklılaşmalarda, sermaye birikiminin bütün etkileri altında, bir günlük emekle elde edilebilecek ürün miktarı, sırasıyla, aynı miktarda balık ve aynı miktarda av eti olarak kaldığı sürece, doğal mübadele haddi iki somon balığı karşılığında bir geyik olacaktır.

Aynı emek miktarıyla daha az miktarda balık ya da daha fazla miktarda av eti elde edilmiş olsaydı, balığın değeri av etininkine göre yükselirdi. Eğer aksine, aynı emek miktarıyla daha az miktarda av eti ya da daha çok miktarda balık elde edilmiş olsaydı, av etinin [doğal mübadele haddi] balığı[ın doğal mübadele haddine] göre yükselirdi.

Değeri değişmez olan herhangi bir başka mal olsaydı, balığın ve av etinin değerini bu malla karşılaştırarak, bu değişmenin ne kadarının balığın değerini etkileyen bir sebebe, ne kadarının da av etinin değerini etkileyen bir sebebe atfedilebileceğini belirleme imkanımız olurdu.

Paranın, [işte] bu mal olduğunu varsayalım. Eğer bir somon balığı 1 paund ve bir geyik 2 paund değerinde ise, bir geyik iki somon değerinde olacaktır. Ama, bir geyiği elde etmek için daha fazla ya da bir somonu elde etmek için daha az emek gereksinilebileceği için, ya da bu nedenlerin her ikisi de birlikte ortaya çıkabileceği için, bir geyik üç somon eder hale gelebilir. Eğer [böyle bir] değişmez standarda sahip olsaydık, bu [iki] sebepten hangisinin hangi derecede etkili olduğunu doğru bir şekilde belirleyebilirdik. Eğer bir geyik 3 paunda çıkarken, somon 1 paund karşılığı satılmaya devam etseydi, geyiği elde etmek için daha çok emek gerekir hale geldiği sonucuna varabilirdik. Eğer geyik aynı 2 paundluk fiyatını sürdürürken, somon 13 şilin 4 pense [yaklaşık olarak 0.66 paunda]¹⁴ satılsa bu taktirde somonu elde etmek için daha az emek gereksinilir hale geldiğinden emin olabilirdik; ve eğer geyik 2 paund 10 şiline [2.5 paunda] yükselirken somon 16 şilin 8 pense [yaklaşık olarak 0.83 paunda] düşmüş olsaydı, her iki nedenin de [yani, hem geyiği elde etmek için gereken sürenin artmasının, hem de somonu elde etmek için gereken sürenin azalmasının], bu malların nispi değerindeki değişmeyi ortaya çıkartmakta etkili olduğu konusunda ikna olmuş olmamız gerekirdi.

Emeğin ücretlerindeki hiç bir değişme, bu malların nispi değerinde herhangi bir değişme ortaya çıkartamaz; çünkü diyelim ki [emeğin ücretleri] artsın; [bu durumda] bu uğraşı alanlarından herhangi birinde, daha büyük bir miktarda emek hiç gereksinilmeyecektir, ama [bu uğraşı alanlarında kullanılan emeğe] daha yüksek bir fiyatla ödeme yapılacaktır ve avcıya ve balıkçıya, av etleri ve balıklarının değerlerini yükseltmeyi düşündürtmesi gereken aynı nedenler [paranın üretildiği altın] madenin sahibinin [de] altınının değerini yükseltmesine yol açacaktır. Bu üç uğraşı alanının hepsinin üstünde aynı güçle etki yapan bu uyarıcı ve bu uğraşı alanlarında çalışmakta olanların nispi durumları, ücretlerin yükselmesinden önce ve sonra aynı olduğu için, av eti, balık ve altının nispi değerleri değişmeden devam edecektir. Ücretler, söz konusu malların nispi değerinde en ufak bir değişiklik ortaya çıkarmadan, [mesela] yüzde yirmi artabilir ve kârlar bunun sonucu olarak daha yüksek ya da daha az bir nispette düşebilir.

¹⁴ *Çev.notu:* Türkiye'deki okuyucu eski İngiliz para sistemine alışık olmadığı için buradaki parasal değerler ondalıklı olarak pound cinsinden de gösterilmiştir. Eski İngiliz para sisteminde 1 pound =20 şilin ve 1 şilin = 12 pens dir.

Şimdi aynı emek ve sabit sermaye ile daha fazla balık üretilebildiğini ama daha fazla altın ya da av eti üretilemediğini varsayalım; bu taktirde balığın nispî değeri altın ya da av eti karşısında düşecektir. Eğer, bir günlük emeğin ürünü yirmi yerine yirmi beş somon olsaydı, somonun fiyatı bir paund yerine on altı şilin olurdu ve bir geyik karşılığında iki somon değil iki buçuk somon verilirdi; ama bir geyiğin fiyatı eskiden olduğu gibi 2 paund olmaya devam ederdi. Aynı şekilde eğer aynı sermaye ve emekle daha az sayıda balık yakalansaydı, balığın karşılaştırmalı değeri yükselirdi. Öyleyse, balığın mübadele edilebilir değeri, sadece veri bir [balık] miktarını elde etmekte daha çok ya da daha az emek gereksinildiği için yükselecek ya da düşecektir ve [balığın mübadele edilebilir değeri] hiç bir zaman gereksinilen emeğin miktarındaki artış ya da azalmanın nispetini aşan [bir şekilde] artamayacak ya da azalamayacaktır.

Bu taktirde eğer başka mallardaki değişmeleri ölçebileceğimiz bir değişmez standarda sahip olsaydık, varsayılan koşullar altında üretildiklerinde, [malların mübadele edilebilir değerlerinin] kalıcı bir şekilde yükselebileceği nihai sınırın, üretimleri için gereksinilen ilave emek miktarı ile nispetlendirildiğini; ve üretimleri için daha fazla emek gereksinilmediği taktirde, [mübadele edilebilir değerlerinin], hiç bir şekilde, az ya da çok yükselmeyeceğini bulmuş olmamız gerekirdi. Ücretlerdeki bir artış, bu diğer malları parasal değer [ifadesiyle] yükseltmeyecektir; ve üretimi hiç bir ilave emek miktarı gerektirmemiş, aynı sabit ve dolaşan sermaye nispetini ve aynı dayanıklılık süresine sahip sabit sermayeyi kullanmış olan herhangi başka bir mala nispetle yükseltmeyecektir. Eğer öteki malın üretiminde daha fazla ya da daha az emek gereksinilseydi, bunun hemen, [bu öteki malın] nispî değerinde bir değişmeye yol açacağını, ama bu değişmenin ücretlerin artışından değil, gereksinilen emeğin miktarının değişmiş olmasından kaynaklanmış olacağını zaten ifade etmiştik.

KISIM IV

Malların üretimi üstünde harcanmış olan emek miktarının [bu malların] nispî değerini düzenlediğine dair ilke, makineler ve diğer sabit ve dayanıklı sermaye [mallarının] istihdamı [nedeniyle] önemli ölçüde değişir.

Bir önceki kısımda, geyik ve somon balığını öldürmek için gerekli silahlar ve gereçlerin aynı ölçüde dayanıklı olduğu ve aynı miktarda emeğin sonucu olduğunu varsaymıştık ve geyik ve somon balığının nispî değerlerindeki değişmelerin, sadece ve sadece, bunları elde etmek için gereken emek miktarlarındaki değişmeye dayandığını görmüştük, - ne var ki toplumun her durumunda, farklı iş dallarında istihdam edilen aletler, gereçler, binalar ve makinelerin dayanıklılık derecesi farklı olabilir, ve bunlar üretimlerinde farklı miktarlarda¹⁵ emek gerektirebilirler. Emeği geçindirecek olan sermaye ile, aletler, makineler ve binalara yatırılmış olan sermaye, [aralarındaki] oransal ilişki [açısından] da, [farklı malların üretiminde] değişik [nispetlerde] bir araya getirilmiş olabilir. Sabit sermayenin dayanıklılık derecesindeki bu fark ve iki farklı sermaye türünün bir araya getirildiği nispetlerdeki bu çeşitlilik, malların nispî değerlerindeki değişmeler için, bu malları üretmek için gerekli emek miktarının daha çok ya da daha az olmasının yanında, [ayrıca] bir başka sebep[i] daha önümüze getirir - [ki] bu sebep emeğin değerindeki artış ya da düşüştür¹⁶.

İşçinin tükettiği gıda ya da giysi, içinde çalıştığı binalar ve onun emeğine yardımcı olan gereçlerin hepsi, dayanıksız bir doğaya sahiptir [yani zaman içinde yok olabilir.] Ne var ki, bu farklı sermaye [mallarının] her birinin dayanacağı sürelerde büyük farklar vardır: Bir buharlı motor bir gemiden, bir gemi işçinin giysisinden ve işçinin giysisi tükettiği gıdadan daha uzun süre dayanacaktır.

¹⁵ *Çev.notu:* İngilizce metinde “portions” denilmiştir.

¹⁶ *Çev.notu:* Bu cümledeki ifadedeki uyumsuzluk İngilizce metinden kaynaklanmaktadır.

Sermayenin hızlı bir şekilde yok olması ve sık sık yeniden üretilmeyi gerektirmesi, ya da yavaş tüketilmesine bağlı olarak, sermaye, dolaşan ya da sabit sermaye başlıkları altında sınıflandırılır¹⁷. Binaları ve makineleri değerli ve dayanıklı olan bir bira üreticisinin büyük bir miktarda sabit sermaye istihdam ettiği; [ve bunun] aksine sermayesi büyük ölçüde, gıda ve giysi [gibi] binalar ve makinelerden daha dayanıksız olan mallara harcanan ücretlerin ödenmesinde kullanılan bir ayakkabıcının, sermayesinin büyük bir kısmını dolaşan sermaye halinde istihdam ettiği söylenir¹⁸.

Dolaşan sermayenin [farklı iş dallarında, farklı kullanım alanlarında] çok eşitsiz sürelerde dolaştığı, ya da onu kullanana geri döndüğü de gözlemlenecektir. Bir çiftçi tarafından ekilmek için satın alınan buğday, bir fırıncı tarafından ekmek yapmak için satın alınan buğdayla karşılaştırıldığında bir sabit sermayedir. Biri buğdayı toprağın içinde bırakır ve bir yıl boyunca [bundan] bir getiri elde edemez; öteki, buğdayı un halinde öğütebilir ve müşterilerine ekmek olarak satabilir ve bir hafta içinde sermayesini aynı iş yeniden yapmak ya da herhangi bir başka işe başlamak için serbest hale getirebilir.

Böylece iki iş alanında aynı miktarda sermaye istihdam edilebilse de, bu sermaye, sabit sermaye ve dolaşan sermaye parçaları açısından çok farklı şekillerde bölünmüş olabilir.

Bir iş dalında, dolaşan sermaye, yani emeğin geçindirilmesinde kullanılan sermaye olarak çok az sermaye kullanılabilir - sermaye esas olarak makineler, gereçler, binalar vb karşılaştırmalı olarak sabit ve dayanıklı niteliğe sahip sermaye [mallarına] yatırılmış olabilir. Bir başka iş dalında aynı miktarda sermaye kullanılıyor olabilir, ama bu, büyük ölçüde emeğin geçindirilmesinde kullanılmış ve gereçler, makineler ve binalara çok az sermaye yatırılmış olabilir. Emeğin ücretlerindeki bir artışın, bu türden farklı koşullar altında, üretilen malları eşit olmayan bir şekilde etkilemesi kaçınılmazdır.

Gene, iki imalatçı aynı miktarda sabit ve aynı miktarda dolaşan sermaye istihdam etse de sabit sermayelerinin dayanıklılık süreleri çok eşitsiz olabilir. Birinin 10,000 paund değerinde buhar motorları olabilir diğersinin aynı değerde gemileri olabilir.

Eğer insanlar üretimde hiç makine kullanmadan sadece emek istihdam etmişler ve ürünlerini piyasaya getirmelerinden önce aynı zaman süresi geçmişse, mallarının mübadele edilebilir değerlerinin nispeti tam tamına istihdam edilen emek[lerin] miktarlarının nispetine eşit olacaktır.

Eğer insanlar aynı değerde ve aynı dayanıklılıkta sabit sermaye istihdam etmişlerse, bu durumda, üretilen malların değerleri aynı olacaktır ve bu malların değerleri üretilmelerinde istihdam edilen emek miktarlarının daha çok ya da daha az olmasına göre değişecektir.

Ama, her ne kadar benzer koşullar altında üretilen malların değerleri bunlardan biri ya da diğersini üretmek için gerekli olan emek miktarının artması ya da azalmasından başka hiç bir nedenle, bir birlerine göre değişmeyecek olsa da, aynı oransal sabit sermaye miktarı ile üretilmemiş olan diğer mallarla karşılaştırıldığında, daha önce sözünü ettiğim öteki sebepten ötürü, yani bunların herhangi birinde daha çok ya da daha az emek istihdam edilmediği halde, emeğin değerindeki bir artıştan ötürü bu malların değeri değişecektir. Ücretlerdeki herhangi bir değişme durumunda, arpa ve yulaf birbirleriyle aynı ilişkiyi sürdürecektir. Pamuklu mallar ve kumaşta da, [eğer bunlar] tam tamına birbirleriyle aynı koşullar altında üretilmiş iseler, aynı şey söz konusu olacaktır; ama ücretlerdeki bir artış ya da bir düşüşle birlikte, pamuklu

¹⁷ Asli olmayan ve ayırım çizgisi kesin bir şekilde çizilemeyen bir sınıflandırma.

¹⁸ *Çev.notu:* Ricardo "employ a large portion of fixed capital" derken sermayenin büyük bir kısmının sabit sermaye olarak kullanıldığını kastetmektedir. Buradaki "büyük bir kısım" mutlak bir büyüklüğü değil oransal bir büyüklüğü işaret etmektedir.

mallarla karşılaştırıldığında arpa ve kumaşla karşılaştırıldığında yulaf daha çok ya da daha az değerli hale gelebilecektir.

Diyelim ki, iki kişi olsun ve her biri kedileri için birer makinelerin imalatında yüz adamı bir yıl için istihdam etsin ve başka bir kişi aynı miktarda insanı tahıl yetiştirmekte istihdam etsin; bu [bir] yılın sonunda, makinelerin her biri tahılla aynı değerde olacaktır; çünkü bunların her biri aynı emek miktarı ile üretilmiş olacaklardır. Diyelim ki, çiftçi yüz insanı daha önce olduğu gibi tahıl yetiştirmekte istihdam etmeye devam ederken, makinelerden birinin sahibi bu [makineyi] bir sonraki yıl yüz kişinin yardımı ile kumaş üretmekte, öteki makinelerin sahibi de gene yüz kişinin yardımı ile pamuklu malların yapımında kulansın. Hepsini aynı miktarda emeği istihdam etmiş olacaktır ama tahıl için yüz adamın bir yıllık emeği ile üretilirken, kumaş yapımıcısının ve pamuklu [mallar] imalatçısının [ürettiği] mallar ve bunların üretiminde [doğrudan istihdam edilen emek ve kullanılan] makineler, bir arada [dikkate alındığında], bir yıl için istihdam edilmiş iki yüz adamın emeğinin¹⁹, ya da başka türlü ifade edersek, iki yıl boyunca [istihdam edilmiş] yüz adamın emeğinin sonucu olacaktır; bunun sonucu olarak eğer tahılın değeri 500 paund ise kumaşçının makinesi ve kumaşının birlikteki değeri 1000 paund olmak zorundadır; ve pamuklu [mallar] imalatçısının pamuklu mallarının ve makinesinin değeri de tahılın değerinin iki katı olmak zorundadır. Ama bunların değeri tahılın değerinin iki katından daha fazla olacaktır, çünkü çiftçinin [bir önceki üretim döneminde elde ettiği] kâr harcanmış ve tadı çıkarılmış iken²⁰, kumaşçının ve pamuklu [mallar] imalatçısının birinci yılda sermayeleri üstünde [elde ettikleri] kâr sermayelerine eklenmiştir. Sermayelerinin farklı dayanıklılık derecelerinden ötürü, ya da bununla aynı anlama gelen, bir mal kümesinin pazara getirilebilmesinden önce geçmesi gereken zaman[ın bir başka mal kümesininkinden farklı olmasından] ötürü, [farklı üretim dallarında üretilen malların] değeri, onların üstünde harcanmış olan emeğin nispetine tam tamına eşit olmayacaktır - bu nispet bire iki olmayacaktır, en değerli olan [malın] pazara getirilebilir hale gelmesinden önce geçmesi gereken zamanın daha uzun olması [durumunu] telafi etmek için daha fazla olacaktır.

Diyelim ki her bir işçinin emeği için yılda 50 paund ödenmiş ya da 5000 paundluk sermaye kullanılmıştır, ve kârlar yüzde 10 dur;²¹ birinci yılın sonunda tahılın olduğu kadar makinelerin her birinin de değeri 5500 paund olacaktır. İkinci yılda imalatçıların her biri ve çiftçi gene [cari yıl içinde istihdam ettikleri] emeği geçindirmek için 5000 paund kullanacaktır ve bu nedenle mallarını gene 5500 paunda satacaktır; ama [üretimde] makine kullanan kişiler çiftçiyle eşit durumda olmak için, sadece emek üstünde kullanılmış olan 5000 paundluk eşit [değerdeki] sermayeleri için 5500 paund elde etmekle yetinmeyip aynı zamanda mutlaka, [bir önceki yılda] makinelere yatırmış oldukları 5500 paund üstündeki kâr için de 550 paundluk ilave bir tutar elde etmelidir; ve bunun sonucu olarak malları 6050 paunda satılmalıdır. Bu durumda, burada kapitalistler [yani imalatçılar ve çiftçi], mallarının üretimi üstünde yıllık olarak tam tamına aynı emek miktarını istihdam etmektedirler; ama, buna rağmen, her biri

¹⁹ *Çev.notu:* Ricardo'nun "the goods and machine together . . . will be the result of the labour of two hundred men employed for a year" ifadesi kastını vermeyen, sorunlu bir ifadedir.

²⁰ *Çev.notu:* Ricardo burada davranışsal bir varsayım yapıyor. Çiftçilerin tasarruf yapmadığını, imalatçıların, sanayicilerin tasarruf yaptığını varsayıyor, bu Ricardo'nun analizinde, fizyokratlara kadar geri giden sınıfsal davranış özellikleri hakkındaki ön kabullerin devam ettirildiğini gösteriyor. Arazi sahipleri, arazilerinden elde ettikleri rant gelirlerini aylak bir şekilde tüketen insanlar gibi tasarlanıyor. Belki de, bunun uzantısı olduğu söylenebilecek bir şekilde Ricardo, tarımsal üretimi organize eden çiftçilerin de -ki bunlar girişimci rantiyer değil - arazi sahipleri gibi tasarruf yapmadıklarını varsayıyor. Bunu böyle varsayması, analizin mantiki mimarisinden değil, tarihi tecrübe hakkındaki izlenimleri, sanılarından kaynaklanıyor.

²¹ *Çev.notu:* Aksiyomatik iktisatçılığın kurucusu sayılan Ricardo da bile, aksiyomatik ifade de tutarlılık açısından önemli eksikler, kusurlar görülmektedir. Ricardo aslında kâr haddinden söz ettiği ve "profit rate" demesi gerektiği halde, kârların mutlak değeri anlamına gelebilecek "profits" ifadesini kullanmıştır.

sırasıyla farklı sabit sermaye ya da birikmiş emek miktarları kullandığı için, ürettikleri mallar farklı değerdedir²². Kumaş ve pamuklu mallar aynı değerdedir; çünkü bunlar eşit miktarlarda emek ve eşit miktarlarda sabit sermayenin ürünüdür; fakat tahıl bu mallarla aynı değerde değildir; çünkü sabit sermaye söz konusu olduğu ölçüde farklı koşullar altında üretilmiştir.

Ama bu üç malın nispi değerleri emeğin değerindeki bir artıştan nasıl etkilenecektir? Kumaşın ve pamuklu malların nispi değerlerinin hiç bir değişikliğe uğramayacağı aşikârdır; çünkü varsayılan koşullar altında birini etkileyen her şey ötekisini de eşit bir şekilde etkiler: Ne de buğday ve arpanın birbirlerine göre nispi değerleri herhangi bir değişikliğe uğrar; çünkü sabit ve dolaşan sermaye söz konusu olduğu ölçüde aynı koşullar altında üretilirler; fakat tahılın kumaşa göre ya da pamuklu mallara göre nispi değeri, emeğin değerindeki bir artıştan ötürü mutlaka değişmelidir.

Kârlarda bir düşüş olmadan emeğin değerinde bir artış olamaz. Eğer tahıl çiftçi ile emekçi arasında bölünecekse, ikincisine verilen nispi pay ne kadar büyük olursa birincisine o kadar daha az kalacaktır. Böylece, kumaş ya da pamuklu mallar işçi ve onu istihdam eden arasında bölünürse birincisine verilen nispi pay ne kadar büyük olursa ikincisi için o kadar az kalır. Bu durumda, diyelim ki ücretlerdeki bir artıştan ötürü kârlar²³yüzde 10 dan yüzde 9 a düşsün, imalatçılar sabit sermayeleri üstündeki kârlar için mallarının ortak fiyatına (5500 paunda) 550 paund eklemek yerine, bu miktarın üstüne sadece ve sadece yüzde 9 ya da 495 paund ekleyeceklerdir; bunun sonucu olarak fiyat 6050 paund yerine 5995 paund olacaktır²⁴. Tahıl 5500 paunda satılmaya devam edeceği için, [üretimleri için] daha çok sabit sermaye kullanılmış olan malların nispi değeri tahıla ya da [üretimine] emeğe nispetle daha az sabit sermaye miktarı girmiş olan herhangi bir başka mala göre düşecektir. Emeğin [değerindeki] bir artış ya da düşüşten ötürü, malların nispi değerindeki değişimin derecesi, sabit sermayenin kullanılan sermayenin tamamına nispetine bağlı olacaktır. Büyük ölçüde emekle üretilmiş olan ya da piyasaya hızlı bir şekilde getirilebilen bütün malların nispi değeri yükselirken, çok değerli makinelerle ya da çok değerli binalar içinde üretilen ya da pazara getirilmelerinden önce uzun bir zaman süresi gerektiren bütün malların nispi değeri düşecektir.

Ne var ki, okuyucu mallar[ın değerindeki] değişimin bu sebebinin; sonuçları açısından karşılaştırmalı olarak hafif olduğunu öne sürmelidir. Kârlarda yüzde birlik bir düşüşe yol açması gereken ücretlerdeki böyle bir artış sonucunda varsaydığım koşullar altında üretilen malların değeri, sadece yüzde bir oranında değişir; [bu yüzde birlik düşüş], 6050 paundluk fiyatın 5995 paunda düşmesine eşlik eden, kârlarda 550 paunddan 495 paunda düşüş gibi, çok büyük bir düşüşle birlikte görülür²⁵.

Ücretlerdeki bir nedeniyle bu malların nispi fiyatları üstünde meydana getirilebilecek en büyük etkiler, yüzde 6 ya da 7 yi aşamaz; çünkü kârlar hiç bir koşul altında, muhtemelen, bu [yüzde 6 ya da 7 lik] miktarın daha altına inen genel ve kalıcı bir çöküntüyü kabul etmeyecektir.

²² *Çev.notu:* Ricardo daha önce sabit sermaye eşittir birikmiş emek tanımı yapmamıştı. Burada böyle bir tanım yapıyor ve sabit sermayenin değerinin birikmiş emeğin değerine eşit olduğunu söylüyor.

²³ *Çev.notu:* Bakınız 20 nolu dipnotu.

²⁴ *Çev.notu:* Eğer kâr oranına k , ve ücrete de w dersek, tahılın fiyatı F_t yi şu şekilde ifade edebiliriz: $F_t = k*w + w$. Ricardo'nun örneğinde w artmakta ve bu sebeple k azalmaktadır ama tahılın fiyatı değişmemektedir. Ricardo'nun verdiği bu örneğin doğru olabilmesi için kâr haddinin yüzde 9 'a düşmesinin, ücretlerdeki artıştan kaynaklanan maliyet artışını telafi etmesi gerekmektedir, eğer böyle olmazsa, tahılın fiyatı değişir.

²⁵ *Çev.notu:* İngilizce metinde bu son ifade şöyledir :". . . they fall with so great a fall of profits from 6050 *l.* to 5995 *l.* ". Ricardo burada kârlardaki 550 pounddan 495 pounda düşüşü kast ettiği halde metinde bu rakamlar yerine fiyat rakamlarını kullanmıştır.

Bu durum, malların değerindeki değişimin öteki büyük sebebinde, yani onları üretmek için gerekli emek miktarının artması ya da azalmasında böyle değildir. Eğer tahılı üretmek için yüz yerine seksen kişi gerekseydi, tahılın değeri yüzde 20 [oranında] ya da 5500 paunddan 4400 paunda düşerdi. Eğer kumaşı üretmek için, [şimdi], yüz yerine seksen kişinin emeği yetiyorsa kumaşın değeri 6050 paunddan 4950 paunda düşerdi. Malları üretmek için gerekli olan emeğin miktarındaki değişimler her gün karşılaştığımız olgular olduğu halde, [arızı değişikliklerin arkasında yatan] kalıcı kâr haddinde, herhangi büyüklükteki bir değişiklik, etkisini yıllara yayılarak gösteren [nedenlerin] sonucudur. Makinelerde, aletlerde, binalarda ve hammaddelerin çıkarılmasın[ın koşulların]daki her iyileştirme emek tasarruf eder; ve bize bu iyileştirmenin uygulandığı malı daha kolaylıkla üretme imkanı verir; ve bunun sonucunda o malın değeri değişir; böylece malların değerindeki değişmelerin sebeplerini hesaplarken, her ne kadar emeğin değerindeki bir artışın yol açtığı etkiyi dikkate almayı bütünüyle ihmal etmek yanlış olacaksa da, buna çok fazla önem vermekte eşit bir şekilde yanlış olacaktır; ve bunun sonucu olarak, bu çalışmanın bunda sonraki kısmında, [malların nispi değerindeki] değişimin bu sebebine gerektiğinde, arada bir, yollama yaparsam da, malların nispi değerinde meydana gelen bütün büyük değişmelerin, bunları üretmek için gereken emeğin miktarının zaman dilimleri arasında daha az ya da daha çok olmasından ötürü meydana geldiğini düşüneneğim.

Üretimleri üstünde aynı miktarda emek harcanmış olan malların, eğer piyasaya aynı zamanda getirilmezlerse, mübadele edilebilir değerlerinin farklı olacağını söylemek, [aslında kolay anlaşılabilir bir gerçekliği ifade etmek olur].²⁶

Diyelim ki, bir malın üretiminde bir yıl için 1000 paundluk bir harcama ile yirmi adam istihdam edeyim ve bu yılın sonunda aynı malı bitirmek ya da kusursuzlaştırmak için, bir başka 1000 paundluk masrafa [katlanarak], bir yıl için daha yirmi adam istihdam edeyim; ve bu malı iki [nci] yılın sonunu piyasaya getireyim. Eğer kârlar²⁷ %10 ise malım 2310 paunda satılmalıdır; çünkü 1000 paundluk sermayeyi bir yıl ve 2100 paundluk sermayeyi bir yıl daha istihdam ettim.²⁸ Bir başkası tam tamına aynı miktarda sermaye istihdam etsin, ama bunun hepsini birinci yılda istihdam etsin; bu adam 2000 paundluk bir masrafla kırk adam istihdam eder ve birinci yılın sonunda [ürettiği malı] yüzde 10 kârla ya da 2200 paunda satar. Ki burada üzerlerinde tam tamına aynı miktarda emek harcanmış olan iki mal vardır, biri 2310 paunda satılır ötekisi 2200 paunda.

Bu durum öncekinden farklı gibi görünmektedir, ama gerçekte aynıdır. Her iki durumda da malın daha yüksek fiyatı, bu malın piyasaya getirilebilmesinden önce geçmesi gereken sürenin daha uzun olmasından kaynaklanmaktadır. Önceki durumda [makine ve elbisenin] üstünde [mısırın üstünde harcananın] sadece iki katı emek harcanmış olduğu halde, makine ve elbisenin değerleri, mısırınkinin iki katından daha fazla idi. İkinci durumda o malın üretiminde daha fazla emek istihdam edilmediği halde, bir mal ötekinden daha değerlidir. Her iki durumda da değerdeki fark, kârların sermaye olarak birikmesinden²⁹ kaynaklanır ve kârların, [malın üretilebilmesi için sermayesini tahsis etmiş olan kişinin] eline geçmediği süre için adil bir tazminattır.

²⁶ *Çev.notu:* "It's hardly necessary to say", karşılığı olan "söylemek pek de gerekli değildir" ifadesi metnin anlaşılmasını güçleştireceğinden yukarıda ki ifade kullanılmıştır.

²⁷ *Çev.notu:* Bakınız 21 nolu dipnotu.

²⁸ *Çev.notu:* Birinci yılda kullanılan 1000 pound birinci yılın sonunda %10 luk kâr haddine göre 100 poundla birlikte ikinci yıla taşınmaktadır.

²⁹ *Çev.notu:* Ricardo "birikim" ifadesiyle, üretilmekte olan malın piyasaya getirilip satılmasına kadar süre içinde sermaye üstünde tahakkuk ettirilen kâr haddine göre hesaplanan kârın sermayeye eklenmesini kastetmektedir.

Böylece, farklı iş dallarında kullanılan sermayenin farklı sabit ve dolaşan sermaye nispetlerine bölünmüş olması, neredeyse sadece ve sadece, emeğin [doğrudan mal] üretiminde istihdam edildiği durumda evrensel geçerliliği olan kuralda, yani üretimleri üstünde daha çok ya da daha az bir emek miktarı harcanmamışsa malların değerlerinin hiç bir zaman değişmeyeceği [kuralında] önemli bir düzeltmeyi gündeme getirdiği görülür. Ki, emek miktarında herhangi bir değişme olmadan emeğin değerinin yükselmesinin, sadece, üretimlerinde sabit sermaye kullanılan öteki malların mübadele edilebilir değerinde bir düşüşe yol açacağı, bu bölümde gösterilmişti; sabit sermaye [dolaşan sermayeye göre] ne kadar büyükse düşüş de o kadar büyük olacaktır.

KISIM 5

Değerin ücretlerdeki artış ya da düşüşle değişmeyeceğine dair ilke, aynı zamanda, sermayenin eşit olmayan dayanıklılık süresi ve onu kullananın eline geri dönmesinin eşit olmayan hızı [nedeniyle de] düzeltilir.

Bir önceki bölümde, iki farklı iş dalında [istihdam edilen] iki eşit sermayede; sabit ve sabit olmayan sermaye nispetlerinin farklı olduğunu varsaymıştık; şimdi bunların aynı nispette olduğunu ama dayanıklılık sürelerinin eşit olmadığını varsayalım. Sabit sermaye, daha az dayanıklı olmasıyla orantılı olarak, dolaşan sermayenin doğasına yaklaşır. İmalatçının sermayesini korumak için, [dayanıklılık süresi fazla uzun olmayan sabit sermaye] daha kısa bir süre içinde tüketilecek ve değeri yeniden üretilecektir.³⁰ Hemen biraz önce gördük ki, bir imalat dalında sabit sermaye olarak ağırlık taşımasıyla orantılı olarak, ücretler yükseldiğinde, o imalat dalında üretilen malın değeri, dolaşan sermayenin ağırlık taşıdığı imalat dallarında üretilen mallarinkine göre nispi olarak azalır. Sabit sermayenin daha az dayanıklı olması ve dolaşan sermayenin doğasına yaklaşmasıyla orantılı olarak aynı sonuç aynı sebep tarafından üretilecektir.

Eğer sabit sermaye dayanıklı bir doğaya [sahip değilse, sermayeyi] ilk baştaki etkililik düzeyinde tutabilmek için her yıl büyük bir miktarda emek gereksinilecektir; ama bu şekilde harcanan emek gerçekte, [üretimde kullanılan] emekle orantılı bir değer taşıması gereken bir şekilde, imal edilmiş mala harcanmış sayılabilir³¹. Eğer benim 20000 paund değerinde, ve çok az emekle malların üretiminde etkili olan bir makinem olsaydı; ve böyle bir makinenin aşınması ve yıpranması önemsiz bir miktarda olsaydı; ve genel kâr haddi %10 olsaydı, makinemin istihdamından ötürü malların fiyatına 2000 paunddan daha fazla [bir] meblağa ihtiyacım olması gerekirdi; ama eğer makinemin yıpranması ve aşınması çok olsaydı, bunu etkili halde tutmak için gereken emek miktarı yılda 50 adam [gibi nispi olarak büyük bir emek miktarı oluştursaydı] mallarım için, başka malların üretiminde hiç makine kullanmayıp 50 adam istihdam etmiş olan herhangi bir başka imalatçının istemiş olacağı meblağa eşit olan ek bir fiyat istemem gerekecekti.

Fakat emeğin ücretlerindeki bir artış, hemen tüketilen makinelerle üretilen mallar ile, yavaşça tüketilen makinelerle üretilen malları eşit bir şekilde etkilemeyecektir. Birincisinin üretiminde, üretilen mala [sermaye ile üretilmekte olmasından ötürü] sürekli olarak büyük bir miktarda emek aktarılacaktır.³² - ötekinin [üretiminde ise] çok az [emek] aktarılacaktır. Bu

³⁰ *Çev.notu:* Ricardo değer yeniden üretilmesi ile, bir malın üretiminde kullanılan sermayenin o malın satılması ile o sermayeyi kullananın eline yeniden geçmesi, yeniden kullanılabilir hale gelmesini kastetmektedir

³¹ *Çev.notu:* Bugünkü ifadelerimizle, Ricardo, amortisman harcamalarını, “dolaşan sermaye” içinde ele almaktadır.

³² *Çev.notu:* Hızlı bir şekilde tüketilen sabit sermaye malının yenilenmesi nedeniyle.

nedenle, ücretlerin her artışı, ya da [bununla] aynı şey olan, kârların her düşüşü, dayanıklı bir doğaya sahip olan bir sermaye ile üretilmiş olan malların nispi değerini alçaltacaktır; ve daha dayanıksız [sabit] sermaye ile üretilmiş olanların değerini orantılı olarak yükseltecektir. Ücretlerdeki bir düşüş tam tamına aksi yönde etkili olacaktır.

Sabit sermayenin farklı dayanıklılık derecelerine sahip olduğunu zaten söyledim - şimdi herhangi bir iş alanında bir yıl için yüz adamın işini yapacak bir makine [olduğunu] varsayalım ve bu makine sadece bir yıl dayansın. Ayrıca varsayalım ki makine 5000 paunda malolsun ve yıllık olarak yüz adama ödenen ücretler [de] 5000 paund olsun; böyle bir durumda imalatçının makineyi satın almakla işçileri çalıştırmak arasında kayıtsız kalacağı aşikârdır. Ama diyelim ki eme[ğin değeri] yükselsin ve bunun sonucunda da, bir yıl için yüz adamın ücreti 5500 paund tutsun, imalatçının artık tereddüt etmeyeceği [ve] çıkarının makineyi satın alıp işin 5000 paunda yapılmasını sağlamakta yatacağı aşikârdır. Ama eme[ğin değerinin] yükselmesinin bir sonucu olarak makinenin fiyatı da yükselmez, [makine] 5500 paund etmez mi? Eğer bu makinenin inşasında hiç stok kullanılmamış olsaydı ve bu makinenin yapımına hiç kâr ödenmemiş olsaydı, [makinenin] fiyatı da yükselirdi. Eğer, makine, mesela, her biri 50 paundluk ücretlerle, bir yıl boyunca bu makinenin üstünde çalışan yüz adamın emeğinin ürünü olsaydı ve fiyatı bunun sonucunda 5000 paund olsaydı; bu ücretler 55 paunda yükselseydi, [makinenin fiyatı] 5500 paund olurdu; ama durum böyle olamaz, [makinenin fiyatının 5000 paund, işçi ücretlerinin 50 paund olduğu bir ortamda bir makine üretilmişse], yüzde daha az sayıda adam istihdam edilmiş olmalıdır yoksa [mal] 5000 paunda satılmazdı; çünkü bu 5000 paundun içinden bu adamları istihdam etmiş olan stokun kârları da ödenmiş olmalıdır³³. Bu nedenle, her biri 50 paundluk harcama ile ya da yılda toplam 4250 paundla sadece seksen beş kişinin istihdam edildiğini ve makinenin satışı ile, istihdam edilenlere avans olarak verilen ücretlerin ötesinde ve üstünde olarak elde edilen 750 paundun imalatçı ustanın³⁴ stokunun kârlarını oluşturduğunu varsayalım. Ücretler yüzde 10 yükseldiğinde bu usta 425 paundluk ek bir sermaye istihdam etmek zorunda kalacak ve bu nedenle 4250 paund yerine 4675 paund istihdam edecektir ki, eğer makinesini 5000 paunda satmaya devam ederse, bu sermaye üstünde sadece 325 paundluk bir kâr elde edecektir; ama bu tam tamına bütün imalatçılar ve kapitalistlerin durumudur, ücretlerin artışı bunların hepsini etkiler. Bu nedenle eğer makinenin yapımına, ücretlerdeki bir artışın sonucunda, makinenin fiyatını yükseltirse bu tür makinelerin yapımında, bunların fiyatları sadece ortak kâr haddini sağlar [hale gelinceye] kadar, olağan dışı bir sermaye miktarı kullanılacaktır.³⁵³⁶ Böylece ücretlerdeki bir artışının bir sonucu olarak makinelerin fiyatının yükselmeyeceğini görürüz.

Ne var ki, ücretlerin genel olarak arttığı [bir ortamda] malın üretiminin maliyetini arttırmayacak bir makineye ulaşabilme imkanına sahip olan bir imalatçı, malları için [eskisiyle] aynı fiyatı tahakkuk ettirmeyi sürdürebilirse, bu özel imkândan kaynaklanan

³³ *Çev.notu:* Makina kapitalistik bir organizasyonla, yani girişimcilerin belli bir sermaye fonunu kullanarak işçileri istihdam etmesiyle üretildiği için, makinanın ücret artışından önceki fiyatının, işçilerin ücretlerini olduğu kadar, girişimci-sermaye sahibinin kârlarını da kapsamaması gerekir.

³⁴ *Çev.notu:* “Engineer” karşılığı olarak “imalatçı usta” kullanılmıştır. Ricardo’nun bu ifadesi; Ricardo’nun, üretimin organizasyon ortamı ve girişimci-sermaye sahibinin oynadıkları rol, yerine getirdikleri işlev konusundaki düşüncelerinin fazla berrak olmadığını ve üretime kendi emeğiyle doğrudan katılmayan, yönetici-işvereni düşünmediğini ima eder.

³⁵ Burada, neden, hep, eski ülkelerin makina ve yeni ülkelerin emek istihdam etmeye itildiklerini görüyoruz. İnsanların varlığının sürdürülmesinin sağlanmasında [ortaya çıkan] her güçlükte, emeğin [değeri] artar ve emeğin fiyatındaki her artışla birlikte makina kullanımı için [ortaya] yeni çekici nedenler [çıkır]. İnsanın varlığını sürdürmesinin sağlanmasının zorluk [derecesi] eski ülkelerde hep [aynı düzeyde] sürer; [ama] yeni [ülkelerde] emek ücretlerinde en küçük bir artış olmadan [bile] çok büyük bir nüfus artışı meydana gelebilir. 7, 8 ve 9 milyonuncu insanı sağamak 2, 3, ve 4 milyonuncuyu sağlamak kadar kolay olabilir.

³⁶ *Çev.notu:* Bir sonraki paragrafta da belirtildiği gibi, bir sektörde ortalama kâr haddinin üzerinde kâr elde edildiği zaman o sektöre sermaye akışı olacağı için kâr haddi ortalama hadde doğru düşmeye başlar.